

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Інноваційна діяльність здійснюється підприємством під впливом зовнішнього і внутрішнього середовища, яке не завжди сприятливе по відношенню до нього. Відповідно підприємства, що впроваджують інновації, стикаються з різного роду ризиками, зумовленими фінансовими витратами на проведення заходів, тимчасовим розривом між впровадженням нововведень і отриманням корисного результату, а також ймовірними втратами при впровадженні нововведень. У зв'язку з цим не виключена можливість нівелювання позитивного результату освоєння інновацій.

Особливо це важливо для харчової промисловості, яка є стратегічно важливою галуззю господарського комплексу, а тому потребує ґрунтовного дослідження перспектив розвитку, особливо на мікрорівні, з урахуванням захищеності та можливості протистояти загрозам.

Наукові праці дослідників у сфері управління ризиками та інноваційною діяльністю підприємств, зокрема таких зарубіжних авторів, як П. Друкер, Б. Людвалл, Р. Нельсон, М. Портер, Й. Шумпетер, а також вітчизняних – О. В. Ареф'єва, О. Б. Бутнік-Сіверський, І. А. Бланк, В. Я. Брич, О. Л. Бурляй, Т. Г. Васильців, В. В. Вітлінський, Л. І. Воротіна, В. М. Геєць, Л. І. Донець, М. М. Єрмошенко, С. М. Ілляшенко, Г. В. Козаченко, Д. Ф. Крисанов, Н. О. Лисенко, І. Г. Манцуров, Т. Л. Мостенська, В. І. Мунтіян, О. М. Петухова, В. В. Прохорова, Н. С. Скопенко, І. В. Федулова, В. Ю. Харчук, Н. І. Чухрай, А. В. Череп, С. М. Шкарлет, О. І. Ястремський та ін., здебільшого присвячені окремим напрямам теоретичних і прикладних аспектів вирішення проблеми управління ризиками та стимулювання інноваційної діяльності підприємств різних галузей національної економіки.

Водночас питання управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості залишаються малодослідженими, що зумовлює необхідність розроблення методичного інструментарію та дозволить здійснювати постійний моніторинг факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, оцінку наслідків їх негативного впливу на процес і результати інноваційної діяльності, розроблення заходів щодо зменшення їх наслідків або нейтралізації, і подальший аналіз ефективності цих заходів. Коло зазначених питань зумовило вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання та логіко-структурну побудову.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою науково-дослідної тематики Тернопільського національного економічного університету на тему «Управління транснаціональною економічною діяльністю» (номер державної реєстрації 0110U001438), у межах якої автором розроблено шляхи вдосконалення методичного забезпечення стратегічного управління інноваційними ризиками на підприємствах хлібопекарської галузі. Також є складовою науково-дослідної

тематики Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя на тему «Інноваційні підходи в управлінні економікою підприємств у сучасних умовах» (номер державної реєстрації 0111U002591), де автором здійснено обґрунтування механізму управління інноваційною діяльністю хлібопекарських підприємств з метою підвищення їх конкурентоспроможності в умовах впливу інноваційних ризиків.

Мета і завдання дослідження. Метою проведеного дослідження є обґрунтування теоретичних засад та розроблення наукових пропозицій щодо вдосконалення управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості. Досягнення поставленої мети зумовило розв'язання наступних завдань:

- уточнити зміст понять «інноваційні ризики», «управління інноваційними ризиками» з урахуванням теоретичних аспектів і методичних підходів ризик-менеджменту та інноваційного менеджменту;
- систематизувати існуючі методики діагностики, оцінки та управління інноваційними ризиками на підприємствах;
- дослідити інституціональні основи управління інноваційними ризиками підприємств хлібопекарської галузі;
- провести діагностику ефективності управління інноваційними ризиками з урахуванням відповідності підприємства технологічному прогресу;
- оцінити вплив інноваційних ризиків на управління валовим прибутком хлібопекарських підприємств;
- удосконалити методичне забезпечення оцінювання адаптивності до інноваційних ризиків на підприємствах хлібопекарської галузі;
- запропонувати стратегічні орієнтири розвитку хлібопекарських підприємств з урахуванням їх адаптивності до інноваційних ризиків.

Об'єктом дослідження виступає процес управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, науково-методичних і прикладних положень щодо управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості.

Методи дослідження. При написанні дисертаційної роботи використано методи: *індукції, теоретичного узагальнення, абстрактно-логічний* – при дослідженні теоретичних засад управління інноваційними ризиками, *індексний, порівняльний аналіз* – при розробленні інтегрального показника адаптивності підприємства до інноваційних ризиків, *рейтингування* – для формування рейтингу підприємств хлібопекарської галузі, *інтервального аналізу даних* – при дослідженні впливу факторів інноваційних ризиків на собівартість реалізованої продукції, *моделювання на основі інтервальних даних* – для побудови інтервальної моделі динаміки розвитку підприємства, *економіко-статистичний* – при розробленні комплексної моделі валового прибутку підприємств, *синергії* – для визначення ефекту від прийняття стратегічних рішень на досліджуваних підприємствах, *матричне моделювання* – для

розробки стратегічних матриць; *графічне моделювання* – для візуалізації стратегічних матриць.

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі та інші нормативно-правові акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, оперативна інформація і річні фінансові звітності підприємств хлібопекарської галузі, нормативні акти з регулювання питань інноваційної діяльності, управління ризиками, якості та безпечності продовольства, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених-економістів з проблематики ризик-менеджменту, результати особистого дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

удосконалено:

– діагностику ефективності управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості, яким, на відміну від існуючих, критерієм ефективності береться оцінка фактора технологічного прогресу інтервальної моделі динаміки розвитку підприємств, що дозволяє сформувати процедуру прийняття рішень в умовах впливу інноваційних ризиків, використання якої у ризик-менеджменті підвищує достовірність якісного аналізу та дозволяє знижувати втрати у разі прийняття інноваційного ризику або ж запобігати невиправданим втратам шляхом уникнення чи вчасного страхування ризику тощо;

– методичну оцінку впливу інноваційних ризиків на результати діяльності підприємств, в основу якої покладене інтервальне моделювання динаміки валового прибутку, де фактори інноваційних ризиків виокремлено в рамках інноваційної, виробничо-інвестиційної, маркетингової та фінансової діяльності, що стало базою формування прогнозу розвитку підприємств хлібопекарської галузі та розроблення стратегічних орієнтирів в умовах їх адаптивності до інноваційних ризиків;

– системний підхід щодо визначення адаптивності до інноваційних ризиків підприємств хлібопекарської галузі шляхом побудови інтегрального показника, який синтезує в собі нормовані значення коефіцієнтів зношеності та капіталовіддачі основних засобів, капіталоозброєності та продуктивності праці, матеріаловіддачі ресурсів, оборотності оборотних засобів, виробничих ресурсів та сукупних активів, і дає змогу достовірно ранжувати досліджувану сукупність підприємств за рівнем їх адаптивності до інноваційних ризиків, що дозволяє сформувати базу для стратегічного управління на основі матричного аналізу;

– стратегічні матриці «адаптивність до інноваційних ризиків – відповідність технологічному прогресу» та «відповідність технологічному прогресу – валова рентабельність продажу», що поєднали інтегральний показник рівня адаптивності до ризику, фактор технологічного прогресу і валову рентабельність продажу підприємств хлібопекарської галузі, позиціонування яких за квадрантами матриць дозволило сформувати

стратегічні орієнтири розвитку та забезпечити оптимізацію процесу управління інноваційними ризиками;

дістали подальшого розвитку:

– сутність і предметна площина поняття «інноваційні ризики підприємства», яке розглядається як характеристика інноваційної діяльності, що відображає імовірність досягнення цільового результату в процесі створення і комерціалізації нововведень, і як процес систематичного планування, організації, координації, моніторингу, аналізу та контролю для створення необхідних передумов досягнення цільового результату та отримання необхідного інвесторам ефекту від реалізації інвестицій в портфель інноваційних проектів, що сприятиме впорядкуванню понятійного апарату теорій інноваційного розвитку та ризику;

– систематизація складових забезпечення процесу управління інноваційними ризиками підприємств хлібопекарської галузі, яка, на відміну від існуючих, базується на плануванні управління ризиками, ідентифікації ризиків, якісному (аналіз наслідків, імовірності стосовно збитку, експертний метод, система НАССР) та кількісному (статистичний, аналітичний, метод доцільності витрат, метод аналогів, рейтинговий метод, метод дерева рішень, нормативний метод, економіко-математичне моделювання) аналізі ризиків, та є основою для розроблення і впровадження оптимальних управлінських рішень що забезпечують ефективність управління ризиками як на рівні підприємства, так і на загальнодержавному рівні;

– прогнозування тенденцій розвитку хлібопекарських підприємств з урахуванням інноваційних ризиків на основі екстраполяції динамічних рядів річних обсягів сукупних активів і фонду оплати праці для прогнозування доходу, а також собівартості реалізованої продукції, що стало базою для розроблення сценаріїв прогнозу валового прибутку та валової рентабельності продажу, і дозволило сформулювати стратегічні альтернативи розвитку досліджуваних підприємств на найближчі три роки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні і впровадженні пропозицій щодо вдосконалення методичного забезпечення управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості. Отримані результати дисертаційної роботи позитивно оцінені спеціалістами Департаменту агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації, та прийняті до використання при аналізуванні стану і тенденцій економічного та соціального розвитку аграрного сектору області, у проведенні структурних змін, а також у формуванні напрямів інвестиційно-інноваційної політики у сфері продовольства України (довідка про впровадження № 02-604/4,7 від 15 квітня 2014 року). Результати наукових досліджень автора використані при розробленні проектів Стратегії регіонального розвитку, прогнозів економічного і соціального розвитку області на середньо- та короткостроковий період і цільових регіональних програм Департаменту

економічного розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 01/3-440 від 14 травня 2014 року). Вдосконалений механізм мінімізації інноваційного ризику впроваджено у діяльність ТОВ «Тернопільхлібпром» (довідка про впровадження № 1/62 від 15 травня 2014 року). Використання запропонованого автором інструментарію мінімізації інноваційних ризиків дозволить підвищити ефективність роботи ПАТ «ТЕРЕМНО ХЛІБ» (довідка про впровадження № 2258 від 29 травня 2014 року).

Окремі положення дисертації впроваджено в навчальний процес Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Управління ризиками в туризмі», «Управління інноваціями» та «Стратегічне управління» (довідка № 126-29/2915 від 24 жовтня 2014 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вирішення проблеми управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості. Всі наукові результати та висновки, викладені у проведеному дослідженні, що виносяться на захист, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи доповідалися та обговорювалися на: IV міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми формування нової економіки XXI століття» (м. Дніпропетровськ, 2011 р.); II науково-практичній конференції «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки» (м. Тернопіль, 2012 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції пам'яті почесного професора ТНТУ, академіка НАН України Чумаченка М. Г. «Сучасні адаптивно-трансформаційні підходи до формування інституційних засад регламентації фінансово-економічної діяльності підприємств в умовах реформаційного суспільства (інноваційні аспекти)» та Українсько-польського міжвузівського семінару «Інновації: наука, освіта, виробництво» (м. Тернопіль, 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції конференції ТНТУ ім. Івана Пулюя «Сучасні тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку й фінансів» (м. Тернопіль, 2013 р.); міжнародній науково-технічній конференції молодих учених та студентів «Актуальні задачі сучасних технологій» (м. Тернопіль, 2013 р.); XI міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України XXI столітті: Національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 2014 р.); международной научно-практической конференции «Стратегии и инструменты управления экономикой: инновационные аспекты» (г. Санкт-Петербург, 2014 г.); IV науково-практичній конференції факультету економіки і підприємницької діяльності «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки» (м. Тернопіль, 2014 р.); міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 130-річчю НУХТ «Оздоровчі харчові продукти та дієтичні добавки: технології, якість та безпека» (м. Київ, 2014 р.).

Публікації Основні положення та найважливіші результати дисертаційної роботи опубліковано автором самостійно і викладені у 18 наукових працях, з них 7 – у фахових виданнях, 2 – у міжнародних, 9 – публікацій – тези доповідей на конференціях. Загальний обсяг публікацій становить 3,84 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 178 сторінках, матеріали дисертації містять 24 таблиці та 29 рисунків. Список використаних джерел налічує 195 найменування на 19 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, завдання, об'єкт та предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів та особистий внесок здобувача, подано відомості про апробацію отриманих результатів.

Розділ 1 «Теоретико-методичні засади управління інноваційними ризиками на підприємствах» присвячено дослідженню економічної сутності інноваційних ризиків та визначено теоретично-методичні засади управління ними.

На інноваційному шляху розвитку, промислові підприємства неминуче стикаються з проблемами, які викликані нестабільністю зовнішнього середовища, а також впливом внутрішніх факторів. Посилення ступеня впливу багатьох ризикових факторів вносить суттєві і зростаючі елементи невизначеності в планування і управління підприємством, робить необхідним швидку і адекватну реакцію менеджменту на виникаючі труднощі.

З метою сутнісного наповнення поняття «інноваційні ризики» промислових підприємств уточнено зміст категорій інновації, інноваційний процес, інноваційна діяльність, ризик та невизначеність; запропоновано класифікацію інноваційних ризиків; розкрито зміст таких категорій, як функції інноваційних ризиків в економічній науці і практиці, ситуації інноваційних ризиків, рівень і показники інноваційних ризиків, фактори інноваційних ризиків та їх наслідки, а також управління інноваційними ризиками; розкрито особливості основних етапів інноваційного циклу, основні форми реалізації інновацій і показано їх взаємозв'язок з інноваційними ризиками.

У результаті критичного аналізу спеціальної літератури встановлено, що інноваційні ризики, як правило, виникають в наступних ситуаціях:

- при впровадженні більш дешевого методу виробництва товару або послуги порівняно з тим, що вже використовувалися;
- при створенні нового товару або послуги на старому обладнанні;
- при виробництві нового товару або послуги за допомогою нової техніки і технології.

На основі узагальнення наукових підходів запропоновано визначення інноваційного ризику як характерної ознаки інноваційної діяльності промислового підприємства, що відображає ймовірність досягнення цільового результату в процесі створення і комерціалізації нововведень.

Систематизація підходів щодо видів інноваційних ризиків дозволила запропонувати власну його класифікацію на основі виділення ознак за: типом інвестицій; стадіями життєвого циклу, а також основними джерелами змін економічних результатів. До різновидів інноваційних ризиків відносимо: ризики в залежності від факторів впливу (ризики макро- і мікросередовища); ризики інвестицій в портфель інноваційних проектів та ризики інвестицій в інноваційні проекти (етапи інноваційного циклу) (рис. 1).

Встановлено, що вітчизняні підприємства потребують створення відповідного інструментарію управління інноваційними ризиками, спрямованого на зростання конкурентоспроможності, досягнення стратегічних цілей і підвищення вартості підприємств.

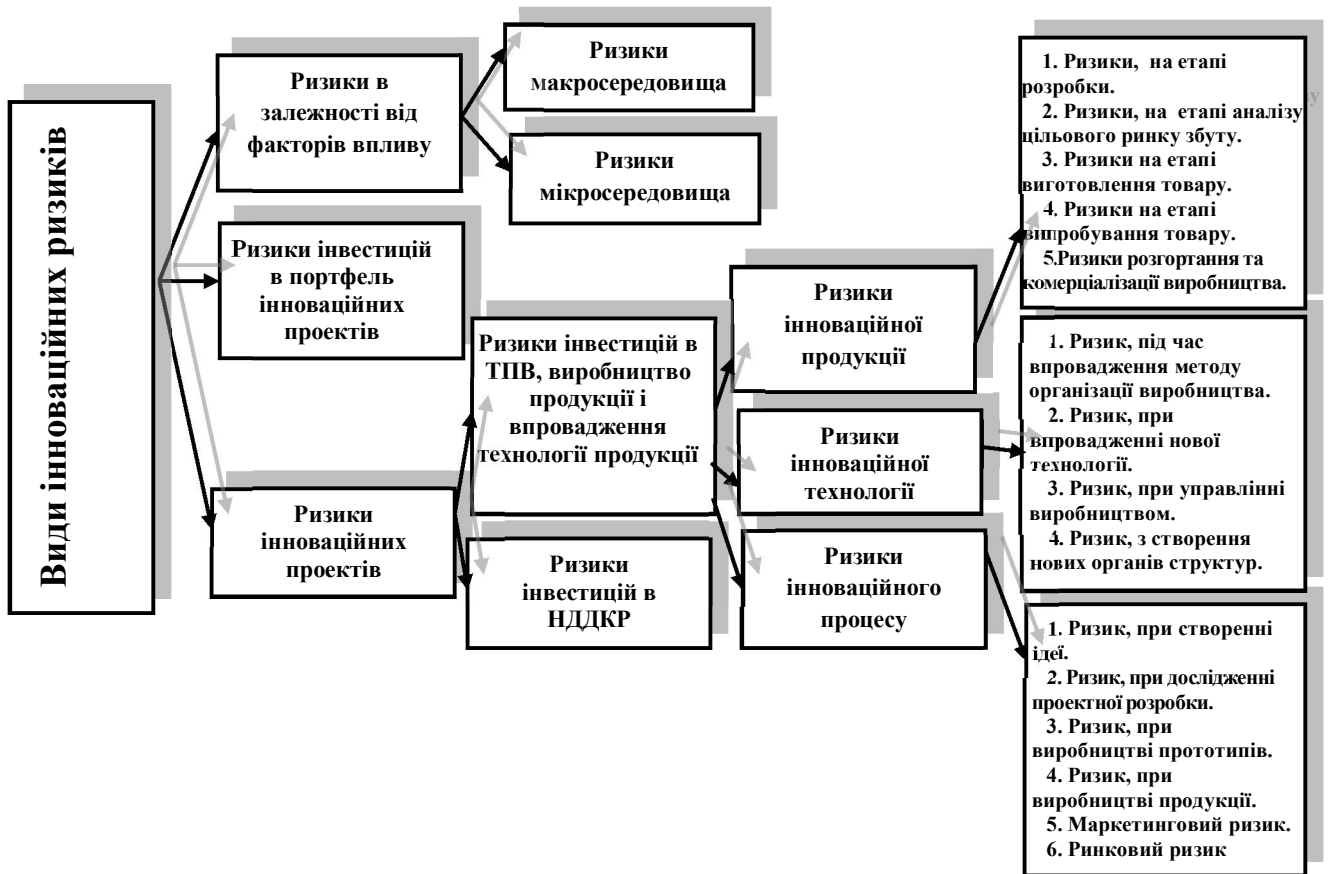

Рис. 1. Види інноваційних ризиків

Уточнено і поглиблено трактування поняття «управління інноваційними ризиками», що передбачає вплив суб'єкта на об'єкт і включає в себе: виявлення можливих відхилень від поставлених цілей; визначення причинно-наслідкових взаємозв'язків між відхиленнями і факторами впливу і оцінку ступеня ризиків; прийняття управлінських рішень, що дозволяють запобігати або зменшувати

негативний вплив факторів ризику, забезпечуючи можливість отримання високого рівня доходу.

На основі узагальнення наукових підходів запропоновано підхід до управління інноваційними ризиками (рис. 2). Система управління інноваційними ризиками враховує: вірогідність виникнення негативної події; вартісну оцінку збитку від реалізації негативних подій; вартісну оцінку витрат на запобігання збитку від реалізації негативних подій, безпосереднього процесу управління (етапи 1-3 – постановка задачі; 4-5 – оцінка ризику; 6-8 – обробка ризику) та функції управління (аналітична, інноваційна, інвестиційна, регулятивна і захисна).

Систематизовано класифікацію кількісних та якісних методів оцінки ризиків. Доведено, що для сучасних умов розвитку підприємства найдоцільнішим варіантом вибору напряму оптимізації інноваційних ризиків є обґрунтована комбінація декількох методів, а основним критерієм вибору виступає наявність оптимального співвідношення між досягнутим ступенем зниження ризику та необхідними для цього витратами.

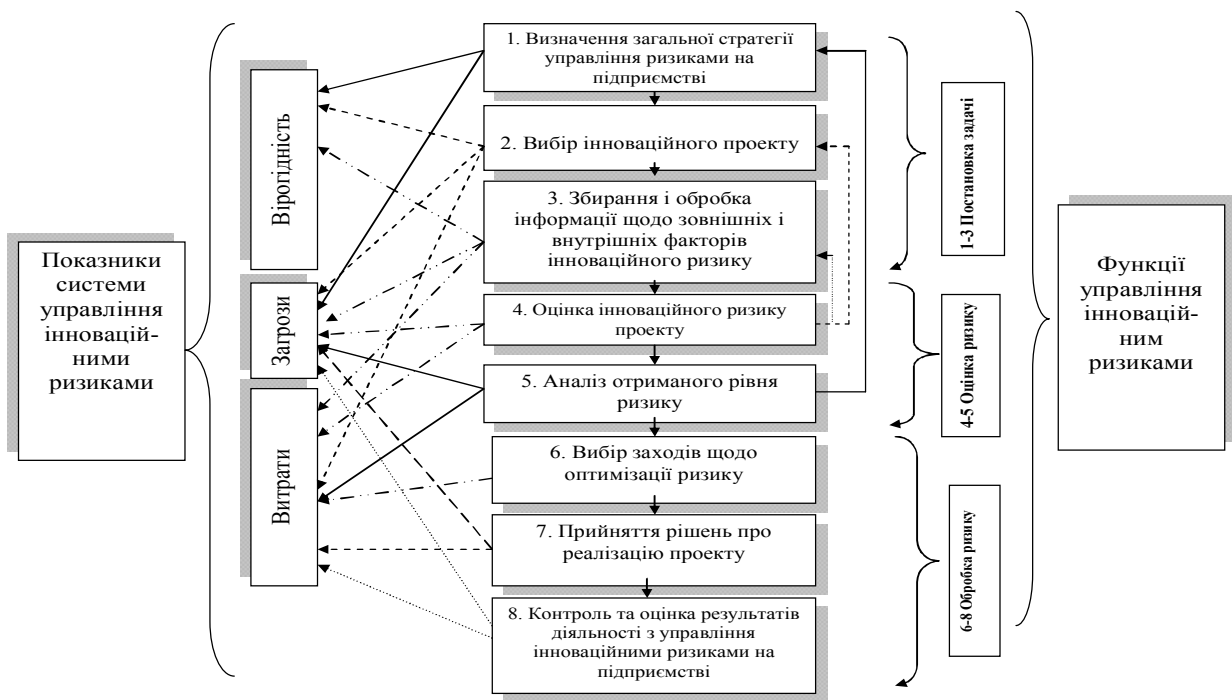

Рис. 2. Схема процесу управління інноваційними ризиками на підприємстві

В результаті проведеного дослідження методик економічного аналізу стану розвитку інноваційної діяльності підприємства встановлено, що найбільш прийнятним у застосуванні є теоретико-множинний підхід, в межах якого моделі містять параметри та змінні, представлені у вигляді множин гарантованих чи допустимих значень, або у вигляді нечітких множин із відомими функціями належності. Одним із підкласів таких моделей є інтервальні моделі, які описують властивості системи інтервалами можливих значень.

У зв'язку із об'єктивною проблемою недоступності статистичної інформації щодо результатів інноваційної діяльності промислових підприємств, доцільно використовувати модель виробничої функції Тінбергена, яка передбачає економічну діагностику стану розвитку інноваційної діяльності підприємства і є прийнятною у застосуванні.

У другому розділі «**Економічна діагностика ефективності управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості**» здійснено аналіз інноваційної активності українських промислових підприємств та чинників, що впливають на кількісні та якісні параметри її розвитку. Серед частки інноваційно активних підприємств в Україні виділено харчову промисловість, оскільки у нашій державі вона завжди була пріоритетною серед інших галузей виробничої сфери. Встановлено, що проблема інноваційної відсталості є актуальною уже протягом низки років незалежності країни, незважаючи на деяке покращення з 2010 р., зокрема позитивним є зростання частки інноваційно активних підприємств харчової промисловості з 9,9% у 2005 р. до 18,7% у 2012 р.

Проведений моніторинг стану та динаміки інноваційної активності підприємств харчової галузі (табл. 1) дозволив виявити наявність значного потенціалу до інноваційного розвитку. Водночас здійснений аналіз дозволив виявити і низку недоліків, зокрема частка підприємств, які реалізували маркетингові інновації продовжує залишатися низькою (15,5%), а також у 3,2 рази знизилася частка інноваційної продукції галузі, реалізованої на експорт. Враховуючи відкриття європейського ринку, необхідно термінове покращення маркетингової політики підприємств харчової промисловості.

Таблиця 1

**Інноваційна активність підприємств харчової промисловості
у 2005–2012 рр.**

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Частка інноваційно активних підприємств В тому числі:	9,9	9,4	13,2	12	12,9	14,3	16,1	18,7
Частка підприємств, які впроваджували організаційні інновації	-	-	-	16,5	17,2	9,8	10,2	7,7
Частка підприємств, які впроваджували маркетингові інновації	24	21	22	25	10	10,2	15,5	-
Частка підприємств, які впроваджували технологічні інновації	44	25	40	46	43,7	44	47	47,1
Частка підприємств, які впроваджували інноваційну продукцію	72	35	39	5,8	53	46	58	50

Прагнення підприємств харчової промисловості до активного пошуку нестандартних, інноваційно спрямованих рішень обґрунтовано змінами в

зовнішньому та внутрішньому середовищі, ускладненням процесу управління, розширенням сфер і видів діяльності. За даними опитування, яке проведено на підприємствах хлібопекарської галузі, 92% респондентів підтвердило необхідність інноваційних змін господарювання.

Доведено, що більшість підприємств обирає політику уникнення різноманітних ризиків, пов'язаних із розробленням та впровадженням інноваційних заходів. Щодо заходів, які здійснюються на підприємствах хлібопекарської галузі з метою мінімізації інноваційних ризиків, то експерти надали перевагу трьом, на їх погляд, найважливішим: регулярний перегляд пріоритетів підприємства та перерозподіл ресурсів; виявлення стратегічно важливих ризиків і розроблення проектів для їх нейтралізації; порівняння фінансових потреб із доступними ресурсами для їх задоволення.

Для оцінки ефективності управління інноваційними ризиками скористаємося перевагами інтервального моделювання, яке дозволяє нівелювати негативний вплив похибок статистичних даних. У якості основного критерію ефективності управління інноваційними ризиками в роботі визначено максимізацію валового прибутку підприємства. Враховуючи ці положення здійснено моделювання залежності валового прибутку від формуючих факторів (первісна вартість нематеріальних активів, фондоозброєність праці, коефіцієнт оновлення основних засобів, продуктивність праці) на основі хлібопекарських підприємств Західного регіону, які займалися інноваційною діяльністю.

Запропоновано процедуру аналізу ефективності управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості із використанням інтервальної моделі динаміки розвитку підприємств, що дозволило ранжувати досліджувані підприємства хлібопекарської галузі за оцінкою фактора технологічного прогресу та сформувавши положення методичного підходу щодо прийняття рішень в умовах впливу інноваційних ризиків. Результуючою ознакою прийнято валовий прибуток підприємства, оскільки цей показник є найбільш прийнятним для моделювання інноваційної діяльності саме в умовах конкурентного середовища.

Запропоновано динамічну модель залежності валового прибутку підприємств хлібопекарської галузі Західного регіону від обраних формуючих факторів розвитку на основі технологічного прогресу:

$$\hat{x}_{k+1} = 1.47 \cdot \hat{x}_k - 0.93 \cdot u_1 + 7 \cdot u_2 + 0.08 \cdot u_3 - 40.98 \cdot u_4 \quad (1)$$

де \hat{x}_{k+1}, \hat{x}_k – точкові оцінки доходів, отриманих підприємствами Західного регіону в $k+1$ та k -ту дискрету часу;

$\vec{u}_k = (u_{1k}, u_{2k}, u_{3k}, u_{4k})^T$ – вектор факторів впливу в k -й дискретний момент часу.

Проведений аналіз впливу технологічного прогресу на управління інноваційними ризиками на підприємствах хлібопекарської галузі із застосуванням інтервального моделювання засвідчив, що високий рівень інноваційних ризиків значно посилює фактор невідповідності обсягів та якісної

характеристики нематеріальних активів. Зокрема, очікуване збільшення валового прибутку характерне для хлібопекарських підприємств, які активно впроваджують технічні та технологічні інновації (ПАТ «Концернхлібпром» та ПАТ «ТЕРЕМНО ХЛІБ», де очікуване збільшення валового прибутку відповідно більш ніж у п'ять та майже у півтора рази). Моделювання підтверджує, що більшість досліджуваних хлібопекарських підприємств характеризуються низьким рівнем відповідності вимогам технологічного прогресу, що при незмінній інноваційній політиці очікувано призведе до зниження показника валового прибутку в межах від 87% (ПАТ «Ізяславський хлібозавод») до 2 % (ПАТ «Чернівецький хлібокомбінат»).

Доведено, що резерви покращення управління інноваційними ризиками досліджених хлібопекарських підприємств знаходяться у сфері врахування впливу технологічного прогресу шляхом придбання нематеріальних активів та оновлення основних засобів, підвищення фондоозброєності та продуктивності праці.

Запропоновано процедуру аналізу ефективності управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості із використанням лінійного багатofакторного динамічного моделювання валового прибутку (рис. 3).

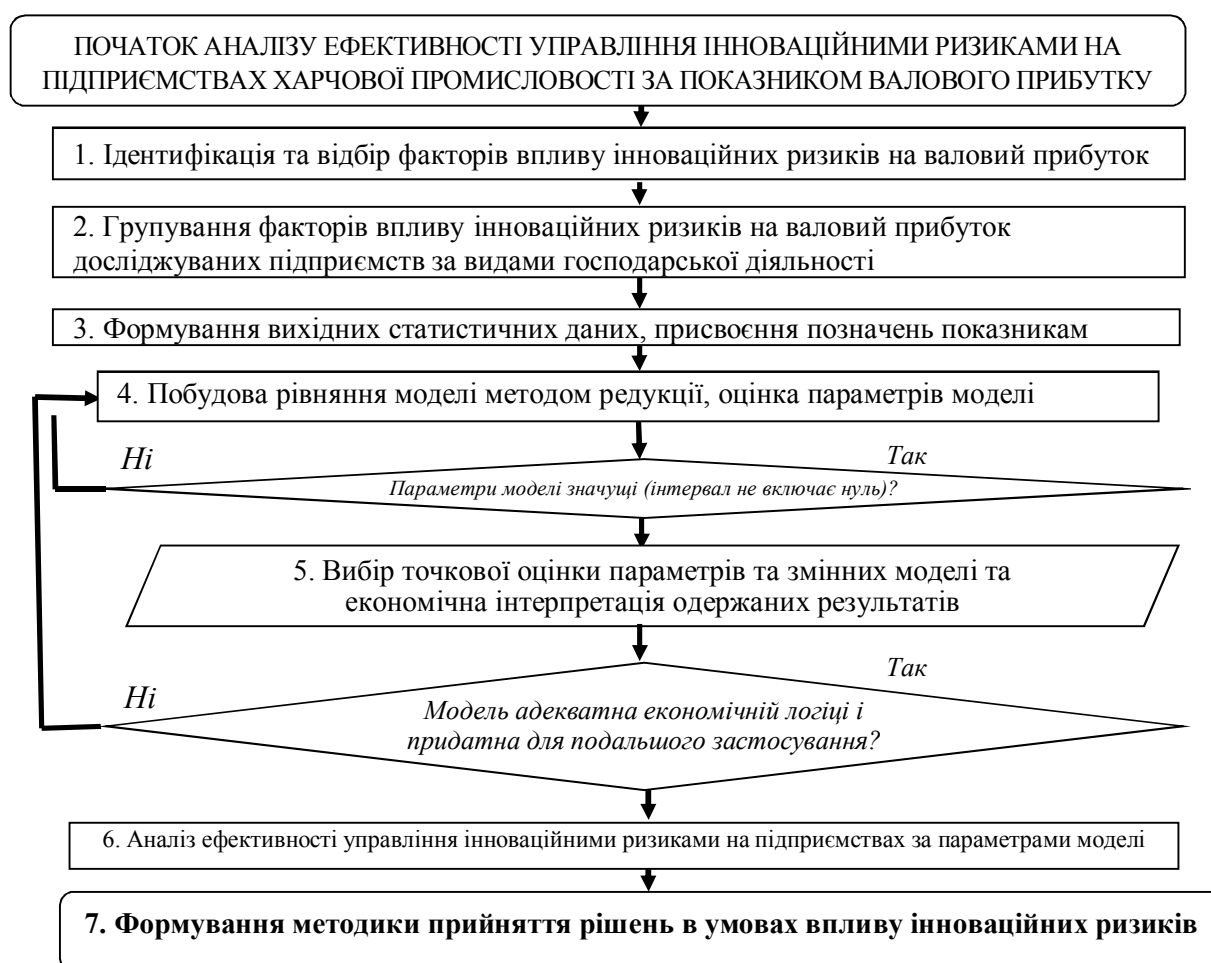

Рис. 3. Процедура аналізу ефективності управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості із використанням багатofакторного моделювання валового прибутку.

В результаті аналізу виокремлено основні фактори (первісна вартість нематеріальних активів у відсотках до необоротних активів; питома вага нової продукції в асортименті, %; питома вага капітальних інвестицій у необоротних активах, %; коефіцієнт оновлення основних засобів, %; питома вага виробничих запасів в оборотних активах, %; витрати на маркетингові дослідження у відсотках до витрат на збут) впливу інноваційних ризиків, які використано для формування прогнозу розвитку підприємств хлібопекарської галузі в умовах їх адаптивності до інноваційних ризиків.

У третьому розділі «Удосконалення методичного забезпечення управління інноваційними ризиками на підприємствах хлібопекарської галузі» запропоновано методичний підхід до оцінювання адаптованості до інноваційних ризиків підприємств хлібопекарської галузі, в рамках якого проведено одиничну оцінку динаміки показників продуктивності ресурсів протягом періоду дослідження та кожного підприємства; здійснено нормування одиничних коефіцієнтів зношеності основних засобів, капіталовіддачі основних засобів, капіталоозброєності праці, продуктивності праці, матеріаловіддачі матеріальних ресурсів, оборотності оборотних засобів, виробничих запасів та сукупних активів, які систематизовано в інтегральному показнику рівня адаптованості до інноваційних ризиків.

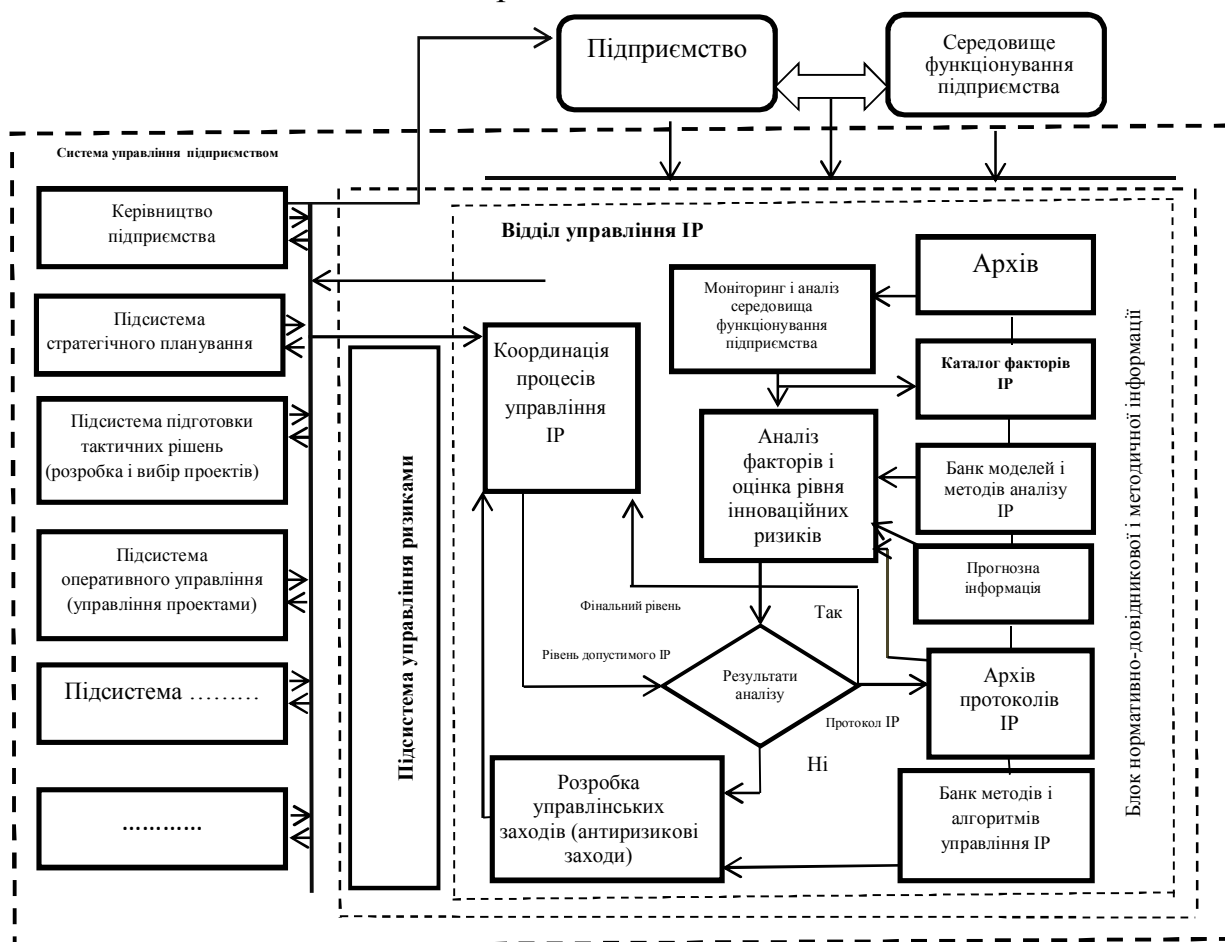

Рис. 4. Управління інноваційними ризиками в системі управління підприємством

Сформовано процедуру прогнозування тенденцій розвитку підприємств хлібопекарської галузі з урахуванням інноваційних ризиків, в рамках якої побудовано та екстрапольовано трендові моделі сукупних активів і річного фонду оплати праці для прогнозування виручки від реалізації продукції, та собівартості реалізованої продукції, що стало основою для прогнозування валового прибутку та валової рентабельності продажу.

Визначено місце підсистеми управління інноваційними ризиками в системі управління підприємством (рис. 4).

В системі управління підприємством виділено окрему конкретну організаційну одиницю, як управління інноваційними ризиками. Разом з тим, не обов'язково асоціювати її з структурним підрозділом. Цю роль може виконувати окремий співробітник (в сучасній термінології – менеджер з управління ризиком) або спеціалізована консультативна фірма, що надає послуги промисловим підприємствам з аналізу ризику.

Розроблено сценарії прогнозу валового прибутку хлібопекарських підприємств, в результаті якого одержано множину можливих прогнозних значень валового прибутку для формування стратегічних орієнтирів розвитку досліджуваних підприємств. Доведено, що прогнозна динаміка валового прибутку тісно корелює з фактором технологічного прогресу.

Сформовано матрицю «адаптованість до інноваційних ризиків – відповідність технологічному прогресу» та проведено позиціонування досліджуваних підприємств на її квадрантах (рис. 5).

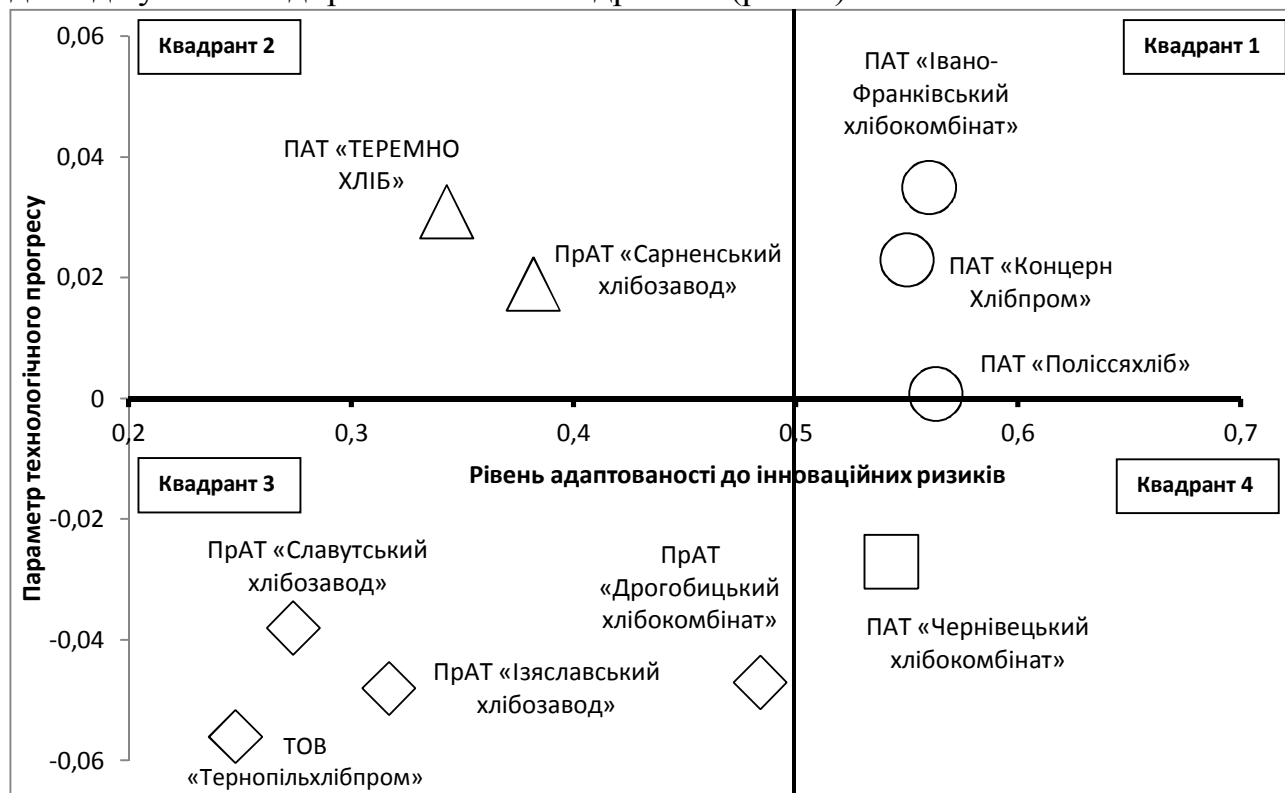

Рис. 5. Матриця «адаптованість до інноваційних ризиків – відповідність технологічному прогресу» хлібопекарських підприємств за 2001–2012 рр.

Проведено позиціонування хлібопекарських підприємств за квадрантами матриці «відповідність технологічному прогресу – валова рентабельність продажу» та сформовано основні стратегічні орієнтири їх діяльності в умовах адаптованості до інноваційних ризиків та відповідності сучасним вимогам технологічного прогресу (табл. 2).

Таблиця 2

Стратегічні орієнтири діяльності хлібопекарських підприємств в умовах їх адаптованості до інноваційних ризиків

Стратегічна позиція	Підприємство	Стратегічний орієнтир
Квадрант 1 «високий рівень рентабельності – відповідність технологічному прогресу»	ПАТ «Івано-Франківський хлібокомбінат», ПрАТ «Сарненський хлібо завод», ПАТ «Поліссяхліб», ПАТ «ТЕРЕМНО ХЛІБ»	Максимізація чистого прибутку та ринкової вартості підприємств
Квадрант 4 «низький рівень рентабельності – відповідність технологічному прогресу»	ПАТ «Концерн Хлібпром»	Стимулювання збуту продукції та підвищення рівня її конкурентоспроможності
Квадрант 2 «високий рівень рентабельності – невідповідність технологічному прогресу»	ПрАТ «Ізяславський хлібо завод»	Підвищення рівня адаптованості до інноваційних ризиків
Квадрант 3 «низький рівень рентабельності – невідповідність технологічному прогресу»	ПрАТ «Дрогобицький хлібокомбінат», ТОВ «Тернопільхлібпром», ПАТ «Чернівецький хлібокомбінат», ПрАТ «Славутський хлібо завод»	Стимулювання інноваційної діяльності, реалізація антиризикових та антикризових заходів, підвищення рівня адаптованості до інноваційних ризиків

Отже, автором реалізовано вдосконалення методичного забезпечення стратегічного управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості шляхом матричного моделювання та прогнозування, в результаті чого проведено їх стратегічне позиціонування за квадрантами матриць «адаптованість до інноваційних ризиків – відповідність технологічному прогресу» та «відповідність технологічному прогресу – валова рентабельність продажу».

ВИСНОВКИ

Виконання дослідження дозволило зробити ряд висновків теоретичного, методичного, практичного характеру, основні з яких зведено до наступного:

1. Розкрито сутність поняття «інноваційні ризики», виділено і визначено його компоненти, а саме чинники, економічні результати, рівень і показники ризику. Зображено важливість врахування в аналізі та управлінні інноваційними ризиками: факторів ризику інноваційних проектів підприємства;

джерел взаємозалежності проектів. Дослідження існуючих систем ризик-менеджменту в промисловості дозволить виявити основні причини недостатньо ефективного управління інноваційними ризиками.

2. Автором систематизовано існуюче методичне забезпеченням управління інноваційними ризиками підприємства, зокрема планування, ідентифікація, управління, якісний аналіз інноваційних ризиків (аналіз наслідків, імовірності стосовно збитку), експертний метод, система НАССР та кількісний аналіз інноваційних ризиків (статистичний, аналітичний, метод доцільності витрат, метод аналогів, рейтинговий метод, метод дерева рішень, нормативний метод, економіко-математичне моделювання). Доведено, що найдоцільнішим варіантом вибору напряму оптимізації інноваційного ризику є обґрунтована комбінація декількох методів.

3. Запропоновано вирішення проблеми аналізу ефективності управління інноваційними ризиками підприємства, що полягає у відсутності методичного забезпечення, яке б базувалося на використанні публічної інформації, шляхом використання фактора технологічного прогресу в інтервальній моделі динаміки розвитку підприємства. В результаті побудовано алгоритм діагностики ефективності управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості із використанням інтервальної моделі динаміки розвитку підприємства, що дозволило ранжувати досліджувані підприємства хлібопекарської галузі за фактором технологічного прогресу та сформувати методику прийняття рішень в умовах впливу інноваційного ризику.

4. Виокремлено основні фактори впливу інноваційних ризиків на валовий прибуток підприємств з метою формування прогнозу розвитку підприємств хлібопекарської галузі та розробки стратегічних орієнтирів в умовах їх адаптивності до інноваційних ризиків. Це стало можливим в результаті реалізації алгоритму діагностики ефективності управління інноваційними ризиками із використанням багатофакторного динамічного моделювання собівартості реалізованої продукції.

5. Проведено одиничну оцінку динаміки показників продуктивності ресурсів протягом періоду дослідження та кожного підприємства; здійснено нормування одиничних коефіцієнтів зношеності основних засобів, капіталовіддачі основних засобів, капіталоозброєності праці, продуктивності праці, матеріаловіддачі матеріальних ресурсів, оборотності оборотних засобів, виробничих запасів та сукупних активів, які систематизовано в інтегральному показнику рівня адаптивності до інноваційних ризиків в рамках реалізації алгоритму вдосконалення методики оцінювання адаптивності до інноваційних ризиків підприємств хлібопекарської галузі.

6. Проведено оцінювання адаптивності до інноваційних ризиків досліджуваних підприємств хлібопекарської галузі, за результатами якої встановлено, що найбільш адаптованими до ризиків є чотири підприємства, зокрема ПАТ «Івано-Франківський хлібокомбінат», ПАТ «Концерн Хлібпром», ПАТ «Поліссяхліб» і ПАТ «Чернівецький хлібокомбінат». Решта підприємств

має низький рівень адаптованості до інноваційних ризиків та нездатні ефективно адаптуватися в умовах його руйнівної дії.

7. В рамках реалізації процедури прогнозування тенденцій розвитку підприємств хлібопекарської галузі з урахуванням інноваційних ризиків побудовано та екстрапольовано трендові моделі сукупних активів і річного фонду оплати праці для прогнозування доходу від реалізації продукції, а також обсягу собівартості реалізованої продукції, результатом чого стало прогнозування валового прибутку та валової рентабельності продажу.

8. Побудовано матриці «адаптивність до інноваційних ризиків – відповідність технологічному прогресу» та «відповідність технологічному прогресу – валова рентабельність продажу», за квадрантами яких проведено позиціонування досліджуваних хлібопекарських підприємств та сформовано основні стратегічні орієнтири підвищення ефективності управління інноваційними ризиками для забезпечення їх стратегічного розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях:

1. Білинська (Ткач) У. В. Поняття та особливості інноваційного ризику / У. В. Білинська // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2013. – № 1(38). – С. 43–47. – *0,46 друк. арк.*

2. Білинська (Ткач) У. В. Проблеми оцінки ризиків в інноваційному процесі / У. В. Білинська // Галицький економічний вісник, ТНТУ. – 2013. – № 1(40). – С. 131–137. – *0,65 друк. арк.*

3. Білинська (Ткач) У. В. Особливості діагностики стану управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості / У. В. Білинська // Економіка і держава. – 2014. – № 2. – С. 95–100. – *0,77 друк. арк.*

4. Білинська (Ткач) У. В. Особливості діагностики ефективності управління інноваційними ризиками на підприємствах хлібопекарської галузі (витратний підхід) / У. В. Білинська // Бізнес Інформ (ХНЕУ). – 2014. – № 3. – С. 183–189. – *0,58 друк. арк.*

5. Ткач У. В. Прогнозування тенденцій розвитку хлібопекарських підприємств з урахуванням інноваційного ризику / У. В. Ткач // Економіка, фінанси і право. – 2014. – № 6. – С. 10–16. – *0,47 друк. арк.*

6. Ткач У. В. Удосконалення економічної діагностики схильності до інноваційного ризику на підприємствах хлібопекарської галузі / У. В. Ткач. // Науковий вісник ХДУ. – 2014. – № 6. – С. 172–176. – *0,58 друк. арк.*

7. Ткач У. В. Формування стратегічних орієнтирів розвитку хлібопекарських підприємств в умовах їх схильності до інноваційного ризику / У. В. Ткач // «Вісник Одеського національного університету. Економіка». – 2014. – С. 120–132. – *0,52 друк. арк.*

**Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та публікації
в інших виданнях:**

8. Bilynska (Tkach) U. The HACCP system as one of the methods of risks minimization for enterprises of food industry / U. Bilynska // "Nauka I studia". – 2013. – № 8(76). – С. 29–36. – 0,44 друк. арк.

9. Ткач У. В. Основные методы снижения инновационного риска на предприятиях пищевой промышленности / У. В. Ткач // Труды Карагандинского государственного технического университета. – 2014. – № 2(33). – С. 70–75. – 0,49 друк. арк.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Білинська (Ткач) У. В. Основні принципи управління ризиками / У. В. Білинська // Матеріали IV науково-практичної конференції «Проблеми формування нової економіки XXI століття». – Київ. –2011. – С. 6–8. – 0,18 друк. арк.

11. Білинська (Ткач) У. В. Види ризиків в інноваційній діяльності / У. В. Білинська // Матеріали II науково-практичної конференції «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки». – Тернопіль : ТНТУ ім. І. Пулюя. – 2012. – С. 11–13. – 0,12 друк. арк.

12. Білинська (Ткач) У. В. Система ХАССП, як один із методів мінімізації ризиків для підприємств харчової промисловості / У. В. Білинська // Матеріали другої всеукраїнської науково – практичної конференції пам'яті почесного професора ТНТУ, академіка НАН України Чумаченка М. Г. «Сучасні адаптивно-трансформаційні підходи до формування інституційних засад регламентації фінансово-економічної діяльності підприємств в умовах реформаційного суспільства(інноваційні аспекти). – Тернопіль : ТНТУ ім. І. Пулюя. – 2013. – С. 107–108. – 0,18 друк. арк.

13. Білинська (Ткач) У. В. Методичне забезпечення оцінки інноваційних ризиків підприємства / У. В. Білинська // Матеріали Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції конференції ТНТУ ім. Івана Пулюя на тему: «Сучасні тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку й фінансів». – Тернопіль : ТНТУ ім. І. Пулюя. – 2013. – С. 62–65. – 0,13 друк. арк.

14. Білинська (Ткач) У. В. Особливості діагностики стану управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості / У. В. Білинська // Збірник тез доповідей міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів "Актуальні задачі сучасних технологій". – Тернопіль : ТНТУ ім. І. Пулюя. – 2013. – С. 275–276. – 0,17 друк. арк.

15. Білинська (Ткач) У. В. Види інноваційних ризиків в залежності від стадії інноваційного процесу / У. В. Білинська. // Збірник тез доповідей 11 міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених. – Тернопіль: ТНЕУ. – 2014. – С. 96. – 0,10 друк. арк.

16. Ткач У. В. Основные этапы анализа состояния управление инновационными рисками на предприятиях пищевой промышленности / У. В. Ткач // Материалы Международной научно-практической конференции «Стратегии и инструменты управления экономикой: инновационные аспекты». – г. Санкт-Петербург. – 2014. – 0,26 друк. арк.

17. Ткач У. В. Система НАССР, як один із методів мінімізації ризиків у харчовій промисловості / У. В. Ткач // міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 130-річчю НУХТ «Оздоровчі харчові продукти та дієтичні добавки: технології, якість та безпека». – Київ : НУХТ. – 2014. – С. 155–156. – 0,12 друк. арк.

18. Ткач У. В. Етапи прогнозування тенденцій розвитку підприємств хлібопекарської галузі з урахуванням інноваційного ризику / У. В. Ткач // Збірник тез IV науково-практичній конференції «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки». – Тернопіль : ТНТУ ім. І.Пуллюя. – 2014. – С. 86–87. – 0,10 друк. арк.

АНОТАЦІЯ

Ткач У. В. Управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний університет харчових технологій Міністерства освіти і науки України, Київ, 2015.

У дисертації висвітлено теоретичні підходи до визначення таких понять, як «інноваційні ризики» та «управління інноваційними ризиками». Здійснено теоретичний аналіз сутності управління інноваційними ризиками в сучасних умовах. Обґрунтовано методичні підходи до оцінки інноваційного ризику в умовах невизначеності на підприємствах харчової промисловості.

Запропоновано алгоритм аналізу ефективності управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості із використанням інтервальної моделі динаміки розвитку підприємств, реалізація якого дозволила ранжувати досліджувані підприємства хлібопекарської галузі за оцінкою фактора технологічного прогресу та сформувані положення методики прийняття рішень в умовах впливу інноваційного ризику.

Побудовано схему процесу управління інноваційними ризиками та сформовано основні стратегічні орієнтири розвитку хлібопекарських підприємств в умовах їх адаптованості до інноваційних ризиків та відповідності сучасним вимогам технологічного прогресу шляхом їх позиціонування на квадрантах.

Ключові слова: ризик, інноваційні ризики, управління інноваційними ризиками, харчова промисловість, інтервальна модель, адаптованість до інноваційних ризиків.

АННОТАЦИЯ

Ткач У. В. Управление инновационными рисками на предприятиях пищевой промышленности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный университет пищевых технологий Министерства образования и науки Украины, Киев, 2015.

В диссертации освещены теоретические подходы к определению таких понятий, как «инновационные риски» и «управление инновационными рисками». Осуществлен теоретический анализ сущности управления инновационными рисками в современных условиях. Обоснованы методические подходы к оценке инновационного риска в условиях неопределенности на предприятиях пищевой промышленности.

Доказано, что перспективами дальнейших исследований отечественных специалистов в области риск-менеджмента является разработка национального стандарта по управлению рисками, учитывая отечественные особенности и ведущий зарубежный опыт ведущих стран мира.

Предложен алгоритм анализа эффективности управления инновационными рисками на предприятиях пищевой промышленности с использованием интервальной модели динамики развития предприятий, реализация которого позволила ранжировать исследуемые предприятия хлебопекарной отрасли по оценке фактора технологического прогресса и сформировать положения методики принятия решений в условиях влияния инновационного риска.

Реализован алгоритм анализа эффективности управления инновационными рисками на предприятиях пищевой промышленности с использованием линейного многофакторного динамического моделирования валовой прибыли, в результате чего выделены основные факторы влияния инновационного риска, которые будут использованы для формирования прогноза развития предприятий хлебопекарной отрасли в условиях их адаптивности к инновационным рискам.

Разработаны сценарии прогноза валовой прибыли хлебопекарных предприятий – реалистичный, пессимистичный, оптимистичный. В результате получено множество возможных прогнозных значений валовой прибыли для формирования стратегических альтернатив развития исследуемых предприятий.

Построена схема процесса управления инновационными рисками и сформированы основные стратегические ориентиры развития хлебопекарных предприятий в условиях их адаптированности к инновационному риску и соответствия современным требованиям технологического прогресса путем их позиционирования на квадрантах.

Построено матрицы «адаптивность к инновационным рискам – соответствие технологическому прогрессу» и «соответствие технологическому прогрессу – валовая рентабельность продаж», по квадрантами которых проведено позиционирование исследуемых хлебопекарных предприятий и сформированы основные стратегические ориентиры повышения эффективности управления инновационными рисками для обеспечения их стратегического развития.

Ключевые слова: риск, инновационные риски, управление инновационными рисками, пищевая промышленность, интервальная модель, адаптированная к инновационным рискам.

ABSTRACT

Tkach U. V. Management of innovative risks in the food industry. – Manuscript.

The candidate's thesis for a degree in economic sciences, the specialty 08.00.04 – economics and business administration (according to the type of economic activity). The National University of Food Technologies, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2015.

The dissertation highlights theoretical approaches to the definition of such concepts as "innovative risk" and "risk management innovation". The theoretical analysis of the essence of innovative risks management in the modern world is made. Grounded the methodical approaches to the assessment of innovative risk under uncertainty in the food industry are proved.

The algorithm of analysis of innovative risks management efficiency in the food industry enterprises using the interval models of the enterprise development dynamics is suggested, the implementation of which allows to rank investigated enterprises the baking industry according to the factor of technological progress and form a methodic position of decision making techniques under the impact of innovation risk.

A scheme of innovative risk management process is developed and the main strategic goals of bread-making enterprises in terms of their adaptability to innovative risk and compliance to requirements of modern technological progress through their positioning in quadrants are formed.

Key words: risk, innovative risks, innovation risks management, food industry, interval model, adaptation to the innovative risks.